

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

**První vládní období strany Právo a spravedlnost v letech
2005-2007**

Bakalářská práce

Autor práce: Lucie Sulovská

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, PhD.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. 7. 2019

Lucie Sulovská

Bibliografický záznam

SULOVSKÁ, Lucie. *První vládní období strany Právo a spravedlnost v letech 2005-2007*. Praha, 2019. 42 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, PhD.

Rozsah práce: 70 435 znaků

Anotace

Bakalářská práce První vládní období strany Právo a spravedlnost v letech 2005-2007 se zaměřuje na popis a analýzu politické situace v Polsku. Zachycuje parlamentní a prezidentské volby roku 2005, situaci před volbami, volební kampaně, úspěšná i neúspěšná vyjednávání o povolební spolupráci a čtyři vládní kabinetů s účastí strany Právo a spravedlnost. Teoretická část práce pojednává o teorii koalic z hlediska obou významných škol, americké a evropské, nastiňuje základní typologie a kritéria pro klasifikaci koalic. V analytické části dochází k aplikaci teorie koalic na výsledky voleb s důrazem na integrační přístup kombinující přístupy office a policy-seeking. Součástí práce je i snaha o vylíčení polského politického systému, postavení (i vzájemného) obou komor parlamentu a prezidenta, štěpných linií v polské společnosti a jejich vlivu na podobu stranického systému.

Annotation

Bachelor's thesis The first term of the Law and Justice party in 2005-2007 focuses on description and analysis of the political situation in Poland. It deals with the parliamentary and presidential elections of 2005, the situation before the elections, election campaigns, successful and unsuccessful negotiations on post-election cooperation, and four cabinets in which the Law and Justice party took part. The theoretical part of the thesis discusses the theory of coalitions in terms of both major schools, American and European, and outlines the basic typologies and criteria for classification of coalitions. In the analytical part, the coalition theory is applied to election results, with an emphasis on an integrative approach combining office and policy-seeking approaches. Part of the work also attempts to describe the Polish political system, the mutual positions of both chambers of the parliament and the president, the cleavage lines in Polish society and their influence on the party system.

Klíčová slova

Polsko, Právo a Spravedlnost, Občanská platforma, teorie koalic, volby, konzervativní

Keywords

Poland, Law and Justice, Civic Platform, coalition theory, elections, conservative

Title/název práce

Law and Justice Party – First government period 2005-2005

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu PhDr. Josefovi Mlejnкови, PhD. za cenné rady, trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod	2
1. Teoretická část	4
1.1. <i>Teorie koalic</i>	4
1.2. <i>Americká tradice</i>	5
1.3. <i>Evropská tradice</i>	6
1.4. <i>Typologie a klasifikace koalic</i>	7
2. Metodologie	10
3. Politický systém Polska	11
3.1. <i>Sejm</i>	11
3.2. <i>Senát</i>	12
3.3. <i>Prezident</i>	13
4. Volební rok 2005	15
4.1. <i>Situace před volbami</i>	15
4.2. <i>Parlamentní volby 2005</i>	19
4.3. <i>Prezidentské volby</i>	23
5. Analytická část	27
5.1. <i>Relevantní politické strany</i>	27
5.2. <i>Geneze a prezentace stran</i>	28
5.3. <i>Varianty koalic po volbách 2005</i>	31
5.4. <i>Vláda Kazimiera Marcinkiewicze</i>	33
5.5. <i>Vláda Jarosława Kaczyńskiego</i>	34
5.6. <i>Komparace vlád</i>	35
Závěr	37
Použitá literatura	38

Úvod

Polsko je zemí nám socio-kulturně blízkou, s podobným jazykem a společnou historickou zkušeností, kdy obě naše země ve stejné době zakusily totalitu a následný proces přechodu k demokracii a tržnímu hospodářství. Mezi ostatními postkomunistickými státy střední Evropy je Polsko specifické svou rozlohou, strategicky důležité pro mezinárodní společenství, geograficky spojující západ Evropy s východem. Je to také země s pohnutými dějinami, jejíž hranice se často měnily rozhodnutím velmocí. Otisky těchto změn jsou dodnes patrné i na politických mapách, což z Polska dělá atraktivní předmět výzkumného zájmu.

Způsobů, jak polskou realitu zkoumat, je bezesporu mnoho, přesto člověk vždy postihne jen určitý výsek. Já se v této práci zaměřím na první vládní období konzervativní strany Právo a spravedlnost v letech 2005 až 2007. Protože se tato etapa vyznačovala velkou nestabilitou na úrovni vlád, rozhodla jsem se využít v politologii známý koncept teorie koalic. Ve vztahu k projektu se nejedná ani tak o změnu, jako spíše o doplnění, neboť přesné teoretické vymezení v něm chybí. Práce nemá ambici být objevná po stránce teorie; problematika koaličního vládnutí na národní úrovni byla popsána i v české literatuře důkladně. Přínos vidím v aplikaci na polský systém a konkrétně na období, které bylo pro polskou politiku v mnohém přelomové.

Dříve dominantní konflikt mezi postkomunisty a postsolidaritním táborem tehdy nahradila nová štěpení: Polsko tradiční a solidární? Moderní a liberální? Ve volbách 2005 vítězí pravice, pravolevé dělení ustupuje do pozadí. Jenže místo očekávané koalice dvou pravicových stran vzniká příkop, který se prohlubuje, když Právo a spravedlnost vládne nejprve s podporou a pak koaličně se dvěma radikálními subjekty. Bouřlivé etapa „čtvrté republiky“ bratří Kaczyńských končí o dva roky později, dochází ke konsolidaci polského stranického a politického života. O stabilizaci svědčí i fakt, že polské politice dodnes dominují totožné tábory a jinak tomu patrně nebude ani po parlamentních volbách, které Polsko čekají na podzim.

Práce je strukturovaná do dvou hlavních částí, teoretické a analytické se zaměřením na koaliční vládnutí v teorii a praxi. Mimo tyto části stojí deskripce polského politického systému a kapitola věnovaná dvojím volbám, které se v roce 2005 konaly v průběhu jednoho měsíce – parlamentním a prezidentským, protože kromě jejich výsledku do osudu chystané koalice zasáhl způsob vedení kampaně. Pro lepší zasazení do celkového

dobového kontextu se práce stručně věnuje i situaci před těmito volbami, resp. předchozí vládě postkomunistické levice.

1. Teoretická část

V této části představím koncept teorie koalic, dvě hlavní tradice studia a jejich východiska; dále pak hlediska účasti stran ve vládě, typologii koaličních vlád a klasifikační kritéria. Nejprve stručné vymezení pojmu koalice. Jako koalici chápeme spojení politických stran ke společnému postupu (Žaloudek 1999: 185); koalice mohou být vládní, parlamentní, volební – ze stylistických důvodů je někdy v textu zmíněna pouze „koalice“ bez přívlastku, vzhledem k charakteru práce je však vždy myšlena koalice vládní. Dále koalice rozlišujeme například dle působnosti na místní nebo celostátní, na uzavřené mlčky či výslovně (Novák 1997), na životaschopné a účinné nebo exekutivní a legislativní (Laver a Schofield 1992).

1.1. Teorie koalic

Z různých politologických přístupů je tedy pro tuto práci stěžejní teorie koalic. Konceptně navazuje na teorii her, která se zabývá studiem konfliktních či kooperativních rozhodovacích situací s více účastníky (Dlouhý 2016: 747) a vytvářením racionálních strategií. Teorie her má vícero aplikačních oblastí – kromě politologie se používá například v ekonomii, kde se také nachází její kořeny. Pro teorii koalic je nezbytné, aby se hry účastnili alespoň tři hráči. Řídí se racionitou legislativní majority – koalice má nejméně dvěma hráčům zajistit většinu nutnou k prosazení politických rozhodnutí. Tím z teorie vypadá situace, kdy jeden hráč disponuje potřebnou většinou na to, aby mohl své návrhy prosazovat sám. Nicméně varianta koaliční vlády je typická pro současnou Evropu (byť existují výjimky, např. Maďarsko po r. 2010).

Předmětem studia nemusí být vždy vlády, které jsou přímým důsledkem povolebního vyjednávání, nýbrž jakékoliv situace, za nichž ke změnám na úrovni koalic dochází. Blanka Říchová zmiňuje čtyři varianty vzniku nových vládních koalic: ve spojení s volbami, se změnou premiéra, se změnou stranického složení vlády a s přeformulováním koalice (Říchová 2000: 119-120).

Nejprve se však zaměřím na problematiku teorie koalic z obecného pohledu. V odborné literatuře rozlišujeme dvě analytické tradice, mezi nimiž je možno identifikovat výrazné rozdíly – americkou a evropskou. Jejich rozdílnost částečně vyplývá z odlišné podoby stranických systémů (bipartismus versus multipartismus). Americká větev má blíže k teorii her, charakterizuje ji využívání modelů známých z matematiky a ekonomie; evropská se více orientuje na empirický výzkum a širší kontext politiky, politické kultury,

ideologie.

1.2. Americká tradice

Průkopníkem americké tradice byl politolog William H. Riker, který v roce 1962 jako profesor na Lawrenceově univerzitě ve Wisconsinu publikoval dílo *The Theory of Political Coalitions*. Vymezil se vůči svému současníkovi Anthony Downseovi, jenž na základě teorie racionální volby a prostorových modelů argumentoval, že strany podobně jako obchodní společnosti usilují o maximalizaci počtu hlasů. Podle Rikera naopak dává smysl, aby se strany soustředily jen na získání nezbytného množství hlasů nutného pro hlasování v legislativě, a musely se dělit o zdroje s co nejnižším počtem dalších hráčů. Racionální politik se tedy snaží o vznik koalice, která je tak velká, jak je nevyhnutelné pro vládnutí, ale ne větší (Riker 1962: 33).

Z různých modelů teorie her Riker volí hru s nulovým součtem (*zero-sum; n-person game*). Politická soutěž je determinována primárním cílem účastníků získat co největší možný podíl na vládě (*office-seeking theory*). Nejvýhodnější koalicí je tedy *minimální vítězná* – zajišťuje aktérům nadpoloviční většinu mandátů¹ a nezahrnuje členy, jejichž hlasy nejsou pro dosažení tohoto cíle bezprostředně potřeba. Menšinové vlády a velké koalice jsou v rámci tohoto přístupu vnímány jako deviantní, neboť nesplňují nejméně jednu z podmínek. V Rikerově koncepci se politické strany pohlíží jako na unitární aktéry, při vzájemných jednáních se chovající jako jednotky (Říchová 2000: 122), nepřipouští se jejich vnitřní fragmentace, respektive vliv této fragmentace na koaliční vyjednávání. V tomto ohledu může působit zvláště, že právě k americkému modelu bipartismu patří, že uvnitř stran fungují různé platformy prosazující někdy rozdílné postoje. Evropské politické strany jsou naproti tomu poměrně disciplinované. Na druhou stranu obsazení úřadů od místní až na federální úroveň patří mezi výrazné priority. Vzhledem k mohutnosti dvou stran je také složitější vytvořit významné „hnutí odporu“ a nutno přičíst i fakt, že rebelové „nemají kam jít“ – vně jedné či druhé strany je pravděpodobně čeká politická marginalizace, což v soutěživém systému s více stranami tolik nepůsobí.

Ideologické propojení Riker nahrazuje schopností aktérů vykomunikovat si navzájem své zájmy a odhadnout váhu soupeře (Riker 1962: 78). Odpoutáme-li se od Rikera k dalším autorům spojeným s *office-seeking*, pak platí, že sice většinou zohledňují

¹ Což ale ve většině politických systémů nemusí stačit např. k prosazení ústavních změn.

ideologickou stránku, ale hovoří o tom, že političtí aktéři preferují na prvním místě takové koaliční vazby, jaké maximalizují jejich výkonnou moc. Až sekundárně přihlížejí k tomu, která z výhodných variant je pro ně ideologicky kompatibilnější. Možnost, že by pro stranu mohlo být prospěšnější se vlády neúčastnit, například pro zachování soudržnosti strany nebo s cílem nezkompromitovat se a kumulovat sílu v opozici, teorie nepřipouští, účast ve vládě je základním měřítkem. Striktní pojetí americké tradice s důrazem na modely bývá kritizováno jako odtržené od reality.

1.3. Evropská tradice

Evropská tradice nevychází výhradně z modelů a induktivní teorii formuje teprve na základě empirického výzkumu. Více pracuje s pojmy jako politická kultura, historický kontext nebo ideologie, pokouší se zkoumat obsah vazeb mezi jednotlivými stranami, v závislosti na situaci dokáže chápat i menšinové kabinetní a velké koalice jako strategické. Minimální vítězná koalice může být naopak vnímána jako výrazně riziková – pokud jsou politické rozdíly mezi partnery příliš veliké, zvyšuje se tím potenciál budoucích třenic, které mohou vést až k pádu vlády, případně k její kompromitaci před voliči coby neustále řešící své vnitřní spory namísto efektivního spravování věcí veřejných. Nejde ani o většinový fenomén. Ian Budge a Hans Keman na základě zkoumání vlád ve dvanácti evropských zemích v období 1945 až 1974 zmiňují, že jen 34 procent koalic odpovídalo minimální vítězné. (Parties and Democracy, 1993).

Preferovaná teorie *policy-seeking* vnímá jako hlavní cíl politického snažení prosazení politických priorit. Evropské politické strany vznikly na ideologickém základě, vynechat ideologickou, potažmo programatickou rovinu z problematiky sestavování vlád by proto neodpovídalo kontextu evropské politiky (Říchová 2000: 128). Aktéři mají samozřejmě na zřeteli podíl na vládě, ale ne za každou cenu – pokud by vládní kolice prováděla politiku velmi vzdálenou jejich politickým preferencím, pak nevstoupit do takové koalice může být racionální, nikoliv deviantní rozhodnutí. Podíl na vládě navíc nemusí být vždy totožný s podílem na moci. Michael Laver a Norman Schofield vymezují koalice exekutivní a legislativní, které navazují na životaschopné a účinné; *životaschopný* kabinet může získat potřebnou většinu hlasů při hlasování o důvěře vládě, ale nemusí už být schopen prosazovat své návrhy – být *účinný*.² Není-li kabinet účinný, musí hledat

² Strany mohou mít různé motivace proč vládu při hlasování o důvěře podpořit – u menších subjektů to někdy bývá obava z předčasných voleb, při nichž by nezískaly mandát.

spojence vně vládní koalice Nalezne-li je (ať už s nimi uzavře dohodu o spolupráci nebo společně hlasují ad hoc), jedná se o koalici legislativní. V případě menšinových vlád jsou strany, které s vládou hlasují, důležité a na moci se nějakým způsobem podílejí. V Polsku takovou roli plnila například Sebeobrana ve vládě Leszka Millera.

Gregory Luebbert ve své studii *Comparative Democracy: Policy Making and Governing Coalitions in Europe and Israel* proti ideologické blízkosti stran v koalici argumentuje jinak než poukazováním na její (relativní) nevýznamnost: objasňuje, proč není vhodné, aby byly v koalici strany, které si jsou příliš programaticky podobné – každá strana musí zdůrazňovat svou odlišnost, aby tak uhájila své právo na existenci a to, že je minimálně pro určitý typ voličů nejlepší volbou. Nebude se proto chtít spojovat s někým, s kým defacto splývá, pokud to není menší hráč a cílem větší strany není jej pohltil. Luebbertův přístup je pro tuto práci velmi přínosný – může pomoci objasnit, proč koalice dvou nejsilnějších, v té době programaticky poměrně podobných stran vzešlých ze stejného historického zázemí, později dokonce z jednoho politického projektu³, nakonec nevznikla. Právo a spravedlnost své další partnery z Ligy polských rodin a Sebeobranu částečně pohltilo, jak v práci zdokumentuji.

1.4. Typologie a klasifikace koalic

Původní pojetí teorie koalic, jemuž dominovala americká škola, rozlišuje dva základní typy koalice, a sice minimální vítěznou a velkou koalici. Minimální vítěznou lze ještě v rámci *office-seeking* přístupu rozdělit na koalici s *nejmenším počtem křesel* (Riker) a s *nejmenším počtem členů*, což je doplňkové kritérium přisuzované Michaelu A. Leisersonovi, který jej použil v roce 1968 ve článku *Factions and Coalitions on One-Party Japan*. Členem se myslí politická strana, s přibývajícím počtem stran v koalici stále těžší se dohodnout, zájmy jednotlivých aktérů se častěji dostávají do kolize, což ohrožuje stabilitu vlády. Další doplňkové kritérium je „evropského“ rázu, přináší důraz na ideologickou slučitelnost – výsledkem snahy o integrační přístup je *minimální vítězná ideologicky propojená koalice*. Problém s aplikací této teorie je, že vyžaduje ukotvení stran na pravolevé horizontální ideologické škále, aby se tak dala určit vzdálenost mezi jednotlivými subjekty. Jenže některé strany se dnes zařazují relativně složitě, jejich

³ Historickým zázemím je myšlena Solidarita jako protikomunistická síla; politickým projektem Volební akce Solidarita (AWS), středopravicový blok vládnoucí v letech 1997 až 2001. Právo a spravedlnost a Občanská platforma měly původ v AWS – část členů přešla také do Ligy polských rodin.

umístění na škále je předmětem debat. Jako řešení se podle Stanislava Balíka (Balík 2008: *Radniční koalice...*) nabízí sebeidentifikace strany a její vnímání voliči.

Mimo kategorii minimálních vítězných koalic stojí od počátku koalice velké. Je samostatným typem. Označují se tak vlády buď s jedním či vícero nadbytečnými členy, anebo spojení dvou dominantních stran, někdy ideově protikladných⁴. Z hlediska *office-seeking* se jedná o deviantní situaci, nadbyteční členové vládě neposkytují výhody ve vztahu k legislativě, zatímco snižují počet ministerských křesel pro ostatní aktéry a ztěžují vyjednávání (Říchová 2000: 133). Mezi motivace ke vzniku takové koalice patří – v případě jedné dominantní strany a většího počtu malých – to, aby nezávisela na jedné z malých stran (nemohla být *vydírána*), vlády složené ze dvou dominantních stran zase umožňují bezpečnou většinu a maximalizaci podílu na moci. Subtypem velké koalice, který však může existovat i v rámci minimálních vítězných koalic (je tedy obojetný), je *koalice s nejmenší programovou vzdáleností členů*.

Dalším samostatným typem je menšinová vláda. Označuje situaci, kdy exekutiva – ať už jedna strana nebo koalice – nedisponuje nadpoloviční většinou mandátů. Musí se spoléhat na už zmíněnou koalici *legislativní*, která může být širší než ta exekutivní – poslanci ostatních stran mohou vládní návrhy podpořit buď přímo hlasováním nebo například tím, že v jeho době odejdou ze sálu a sníží tak kvorum pro jejich přijetí (Balík, Havlík 2001: 23-24). Valentine Herman a John Pope v knize *Minority Governments in Western Democracies* považují menšinovou vládu za kompromisní řešení krizového situace, ne něco, co by bylo politiky chtěno a považováno za apriori dobré. Uvádějí pět důvodů vzniku takových vlád:

- 1) Očekávání, že výsledek voleb umožní vznik jednobarevné vlády, se nenaplní
- 2) Imobilita stranického systému znemožní vznik většinové vlády
- 3) Specifické podmínky (např. příprava ústavy, všeobecné volby) vedou k preferování „nadřazeného zájmu“ setrvání stávající vlády u moci
- 4) Předchozí většinová vláda se rozpadla a část členů zůstává prozatímně u moci, než opět dojde ke vzniku většinové koalice
- 5) Politická strana má pouze o několik křesel méně, než je potřebná většina, a spoléhá na pomoc poslanců jiných stran, případně nezařazených

⁴ Typicky *GroKo*, velká koalice křesťanských demokratů CDU/CSU a sociálních demokratů (SPD) v Německu.

Kaare Strøm ve své „racionální teorii menšinových vlád“ obhájí názor, že je pro opozici někdy výhodnější se vlády neúčastnit a pouze ovlivňovat její výslednou politiku. Opozice také může menšinovou vládu dopustit s ohledem na dlouhodobý prospěch. Jde tedy o strategický krok, který má zvyšovat budoucí šance opozice zvítězit ve volbách (Říchová 2000: 136).

2. Metodologie

Práce je metodologicky interpretativní případovou studií s využitím komparativní metody, neboť v analytické části jsou porovnávány dvě vlády ve světle teorie koalic, jíž je věnována teoretická část práce. Teorii koalic jsem zvolila jakožto asi nejvhodnější analytický nástroj pro uchopení zkoumaného jevu. Velký důraz nicméně spočívá na deskripci, jejímž prostřednictvím se snažím co nejvěrněji zachytit proces vzniku vlád v daném období. Zkoumaným případem je tedy utváření koalic a vládnutí v letech 2005 až 2007. Časový a tematický rámec práce je však širší, značná část práce je věnována i situaci před volbami a samotným volbám.

Při studii pramenů jsem využila svou získanou znalost polštiny, jako i dlouhodobý zájem o polskou politickou scénu a středoevropský kontext obecně. V teoretické části jsem vycházela z politologické literatury primárně v českém a anglickém jazyce. Vedle stěžejního díla Williama H. Rikera jsem čerpala i z odborných článků Gregoryho M. Luebberta nebo Michaela A. Leisersona. Z českých autorů mi oporu poskytli především Blanka Říchová a Stanislav Balík. V kapitole věnované volbám mi jako základní literatura posloužilo dílo polského politologa Antoniho Dudka ale též práce jiných autorů jako Marek Chmaj nebo Michal Kubát. Jako empirický zdroj jsem vyjma odborné i populárně naučné literatury využívala výzkumů agentury CBOS a dobových článků především z deníků *Gazeta Wyborcza* a *Rzeczpospolita*.

3. Politický systém Polska

Polský politický systém lze označit za parlamentní či parlamentně kabinetní, což je v polské literatuře ustálený odborný termín (např. Wiatr 2006: 154). Polský parlament je od roku 1989 dvoukomorový – dolní komorou je Sejm a horní komorou Senát, společně tvoří legislativní orgán. Exekutiva je rovněž dvojí, složená z prezidenta a vlády v čele s premiérem. Polsko je zastupitelskou demokracií, kde občané volí přímo jak zákonodárny sbor, tak prezidenta. Polská tranzice⁵ nepatřila mezi nejjednodušší; dělení moci bylo proměnlivé, do dnešní podoby jej zafixovala především dosud platná ústava z roku 1997, kterou lze vnímat jako těžce dosažený kompromis mezi různými politickými a hodnotovými proudy.

Dále je pro Polsko typický multipartismus, tedy i širší možnosti koalic. Stranický systém je nicméně nestabilní, s velkým množstvím uskupení, které vznikají a zanikají; naproti tomu existuje silný personální charakter politiky, kontinuita je spíše personálního než stranického rázu. Podoba stranického systému je výsledkem konstelace konfliktů a na nich založených štěpných linií s hlubokými historickými, náboženskými i ekonomickými přesahy. Za čtyři základní je možno považovat socioekonomické faktory, vztah státu a církve, vztah ke komunistické minulosti a pohled na místo Polska v Evropské unii.⁶

3.1. Sejm

Polský parlamentarismus má dlouhou tradici, jeho počátky sahají do pozdního středověku, faktickým předchůdcem dnešního Sejmu byl takzvaný *valný sejm* polského království. Nejvyšším orgánem moci zákonodárné v Polsku je Sejm už od přijetí ústavy *Nihil Novi* roku 1505. Dnes Sejm tvoří 460 poslanců volených proporcčním volebním systémem na čtyřleté období, které je společné pro obě komory. Předseda Sejmu se nazývá maršálek (*marszałek*).

Sejm se věnuje primárně legislativní činnosti (včetně schvalování mezinárodních smluv), zákonodárnou iniciativu má skupina alespoň patnácti poslanců nebo výbor; 15 poslanců je také minimum pro založení poslaneckého klubu. Naopak jen tři poslanci stačí pro vznik tzv. poslaneckého kruhu – pro už zmíněnou nízkou stabilitu stranického systému a časté odchody poslanců ze stran v průběhu mandátů velmi oblíbené, pro poslanecké

⁵ Proces přechodu k demokracii.

⁶ Polsko patří k zemím s nejvyšší podporou členství v EU; téma takzvaného Polexitu je v kontextu polské politiky marginální; strany se nicméně liší v pohledu na hlubší integraci, přijetí eura, evropskou armádu atd.

kruhy se vžil výraz „sejmový plankton“. Způsob schvalování zákona se podobá českému v tom, že je schvalován ve třech čteních, následně postoupen Senátu, který jej má ve lhůtě 30 dní schválit, odmítnout nebo schválit s pozměňovacími návrhy. Pokud se Senát k zákonu nevyjádří, považuje se za schválený. Sejm může odmítavé stanovisko Senátu přehlasovat kvalifikovanou absolutní většinou za přítomnosti alespoň poloviny poslanců. (Kubát 2005: 51)

Sejm má množství kreativních pravomocí, rozhoduje – buď zcela nebo částečně – o obsazení mediálních rad, Ústavního soudu, Státního tribunálu, lidskoprávních institucí (ombudsman; „dětský ombudsman“), vědeckých ústavů, na návrh prezidenta jmenuje guvernéra Národní banky... Sejm se může sám rozpustit kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou všech členů. Souběžně s ním končí i Senát. Pozici vlády vůči Sejmu posiluje existence konstruktivního vyjádření nedůvěry a vysokého kvora pro vyslovení nedůvěry konkrétnímu ministrovi.

3.2. Senát

Polský Senát má podobně úctyhodnou historii jako Sejm – počátek polského bikamerismu se datuje do roku 1493, je také volen přímo – do roku 2011 většinovým volebním systémem, od roku 2011 systémem tzv. prvního v cíli (též FPTP), přesto je jeho postavení slabé. Volby se konají souběžně s volbami do Sejmu, volí se sto senátorů ve sto jednomandátových obvodech. Složení Senátu až na výjimky odráží složení Sejmu. Pasivní právo platí pro polské občany od 30 let. Konec funkčního období Sejmu – i předčasný – znamená konec i pro Senát. Senát má podobnou strukturu jako Sejm – maršálka, prezídium, konvent seniorů, výbory.

Jak již bylo zmíněno, Senát může být Sejmem přehlasován. Ke státnímu rozpočtu Senát může navrhnout změny, nesmí jej však zamítnout (čl. 233 ústavy), Sejm může přijmout jen některé z pozměňovacích návrhů k zákonům. Senát vyjadřuje pouze souhlas s většinou kreačních rozhodnutí Sejmu. Souhlas vyjadřuje i s konáním celostátního referenda a disponuje jistými pravomocemi vůči prezidentovi – spolu se Sejmem rozhoduje o jeho postavení před Státní tribunál. Vůči vládě Senát nedisponuje reálnými kontrolními mechanismy.

3.3. Prezident

Postavení prezidenta došlo v polském ústavním systému od roku 1989 mnoha změn. Krátký exkurz do historie: úřad prezidenta byl oficiálně zrušen ústavou Polské lidové republiky z července 1952⁷, která přinesla institut kolektivní hlavy státu – státní rady složené ze 17 poslanců, v jejímž čele stál předseda. Novela ústavy z dubna 1989 obnovovala funkci prezidenta, zatím voleného nepřímo, předtransformačním Národním shromážděním. Silné postavení prezidenta by vládnoucím vyhovovalo, protože existoval předpoklad, že pomůže zachovat vliv starých mocenských struktur. Na druhou stranu model silného prezidentství Polsko znalo z meziválečného období, zejména po přijetí ústavy 1935⁸.

Prvním prezidentem se na základě dohod od „kulatého stolu“⁹ stal generál Wojciech Jaruzelski, dosavadní předseda státní rady PLR. V důsledku probíhajícího demokratizačního procesu, kontroverzní personální historie i toho, že byl zvolen nepřímo jako element politické dohody, byla však jeho reálná politická pozice slabá. Jaruzelski si to uvědomoval, byl loajální k vládě Tadeusze Mazowieckého, změnám nebránil, přesto se jeho pozice stala neudržitelnou a na základě tlaků na podzim 1990 odstoupil. Nástupcem se už v přímých a všeobecných volbách stal někdejší antikomunistický vůdce Lech Wałęsa. Jeho styl vlády byl jiný, využíval „gumových“ ústavních formulací a toho, že první skutečně svobodné parlamentní volby proběhly až v roce 1991, byl to silný prezident, vystupoval konfliktně, nesystémově.

Ústavní zákon ze dne 17. října 1992 o vzájemných vztazích mezi zákonodárnou a výkonnou mocí Polské republiky a o územní samosprávě (dále jen Malá ústava) byl kompromisem mezi Wałęsovou koncepcí a zastánci parlamentarismu. Malá ústava byla od začátku vnímána jako prozatímní, stabilizační řešení do přijetí nové ústavy; v praxi silné postavení prezidenta zachovávala, v některých ohledech posilovala (Piasecki 2008: 159). Forma vlády mezi lety 1990 až 1997 bývá někdy označována jako „prezidentsko-parlamentní“ nebo „blížící se poloprezidencialismu“ (Kubát 2005: 39 resp. 47). Například ústavní expert Ryszard Mojak ji však považuje za „racionalizovaný parlamentarismus“ (Mojak 1993: 110-112).

⁷ Též známá jako stalinovská nebo červencová.

⁸ Také dubnová, více o polských ústavách srov. AJNENKIEL A.: *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791-1997*. Varšava 2001

⁹ Jednání mezi vládou a opozičními silami 6. 2. 1989 – 4. 4. 1989

K přijetí plnohodnotné ústavy došlo po různých politických peripetiích až v roce 1997. Nová ústava postavení prezidenta oslabovala (Millard 2000: 41-42). Výrazně se rozšířila nutnost kontrasignace premiéra, omezily se prezidentovy dřívější pravomoci vůči parlamentu – dříve mohl rozpustit Sejm na základě prosté nedůvěry vládě, nyní jen pokud Sejm neschválí vládu ani na třetí pokus nebo obě komory parlamentu nepřijmou rozpočet do čtyř měsíců; nemůže přímo ovlivnit obsazení ministerstev zahraniční, obrany a vnitra¹⁰, ministry jmenuje na návrh premiéra, nadále už neprovádí „všeobecný dohled“ nad oblastmi bezpečnosti, obrany a zahraniční politiky. (Brunclík, Novák 2008: 86-87).

Je i nadále volen přímo občany, disponuje legislativní iniciativou a právem veta, které může být přehlasováno třípětinovou většinou, smí předkládat zákony Ústavnímu soudu (nicméně ne pokud je vetuje). Nese ústavní, nikoliv politickou, odpovědnost, o vině a zbavení úřadu rozhoduje Státní tribunál na návrh dvou třetin Národního shromáždění¹¹. Prezidentovy exekutivní možnosti na konkrétním případě v kapitole (číslo? Kap. Situace před volbami).

¹⁰ Za Wałęsovy vlády považována za „prezidentská ministerstva“.

¹¹ Společné zasedání obou komor parlamentu.

4. Volební rok 2005

V kapitole věnované volbám se pokusím zmapovat situaci počínaje vládou levice, přes parlamentní a prezidentské volby. Zařazení prezidentských voleb může vzbuzovat údiv, protože práce se koncentruje primárně na problematiku stran, potažmo koalic, nicméně je nezbytné tuto kapitolu zařadit – nejen proto, že probíhající prezidentské klání na další dva týdny po parlamentních volbách prakticky paralyzovalo jednání o vládě. Zatímco parlamentní kampaň je v polské literatuře hodnocena převážně jako poklidná a neagresivní, dění kolem volby prezidenta roku 2005 výrazně poznamenalo vztahy mezi potenciálními koaličními partnery, a ztížilo, ne-li přímo znemožnilo vznik dlouho avizované koalice POPiS.

4.1. Situace před volbami

Rok 2005 byl posledním rokem vlády postkomunistické levice. Teoreticky toto čtyřleté období zahrnovalo tři kabinetů, přičemž všechny vládly alespoň nějakou dobu menšinově. První v pořadí byla vláda Leszka Millera. Středolevý kabinet Svazu demokratické levice, Unie práce a Polské lidové strany vznikl po parlamentních volbách v září 2001, v nichž volební koalice dvou levicových stran SLD-UP získala 41,04 procenta hlasů, fakticky nejlepší výsledek v postkomunistické historii, ale vzhledem k novému volebnímu zákonu přijatému v dubnu téhož roku, jenž zvýhodňoval malé a středně velké strany¹², neumožňoval většinovou vládu, neboť koalice SLD-UP disponovala pouze 216 mandáty ve 460členném Sejmu.

Na druhém místě skončila středopravicová Občanská platforma se 12,68 procenty a 65 mandáty. Zatímco pro Platformu byl výsledek v poměru k očekáváním zklamáním (Dudek 2016: 441), třetí místo pro agrárně-nacionalistickou Sebeobranu, známou organizováním rolnických protestů, při nichž docházelo k blokádám silnic či pokusům o násilné vstupy do budov, a svérázným vystupováním předsedy Andrzeje Leppera, bylo překvapením opačného rázu. Straně se vyplatila finanční a časová investice do kampaně, ještě několik měsíců před volbami nic nenaznačovalo, že by vůbec měla překročit pětiprocentní práh (Piskorski 2006: 164). Sebeobrana získala 10,2 procent hlasů a 53 mandátů. Dále se do Sejmu dostaly ještě Právo a spravedlnost (9,5 %, 44 mandátů), Polská lidová strana (8,98 %, 42 mandátů), Liga polských rodin (7,87 %, 38 mandátů) a zbylé dva

¹² D'Hondtovu metodu nahradila Sainte-Laguëova metoda.

mandáty připadly německé menšině.¹³

Triumf postkomunistické levice na přelomu tisíciletí ještě podtrhávalo opětovné vítězství Aleksandra Kwasniewského v prezidentských volbách v říjnu roku 2000. Kwasniewski obhájil svůj post hned v prvním kole s nadpoloviční většinou hlasů. S životností koalice SLD, UP a PSL to bylo už horší, rozpadla se po sotva sedmnácti měsících v důsledku dlouhodobých koaličních neshod, které vyvrcholily na přelomu února a března roku 2003 odvoláním dvou ministrů PSL a odchodem strany z vlády. Lidovci projevovali jen málo chuti akceptovat slabší postavení, což naráželo na Millerovu panovačnost (Dudek 2016: 484-487).

Koalice byla od toho okamžiku menšinová a při hlasováních musela spoléhat na ad hoc podporu. Jako relativně spolehlivý partner se ukázala Sebeobrana Andrzeje Leppera a členové tzv. „parlamentního planktonu“ – někteří poslanci, někdy poněkud nevalné pověsti, vyloučení z klubů SLD a Sebeobrany, nezařazení nebo tvořící nová parlamentní uskupení, jimž obava z předčasných voleb dávala dostatečný důvod v klíčových hlasováních pro vládu hlasovat. Díky této kontroverzní podpoře Millerova vláda po odchodu PSL existovala více než rok.

Byl to ale náročný rok, který se výrazně podepsal na obrazu polské levice a nepochybně i na jejím pozdějším úpadku. Menšinový kabinet SLD a UP získal podporu 13. června 2003 pět dní po úspěšném referendu o vstupu do Evropské unie¹⁴. V hlasování mu vyjádřilo důvěru 236 poslanců za SLD, UP, „planktonové“ PLD a PLB a třináct nezařazených poslanců.

Následující měsíce byly ve znamení afér, z nichž – alespoň v očích veřejnosti – měla nejvýraznější dopady Rywinova aféra. Filmový producent s vazbami na SLD Lew Rywin nabídl šéfredaktorovi deníku Gazeta Wyborcza Adamu Michnikovi, že zajistí, aby spolek Agora vlastníci deník mohl výhodně odkoupit komerční televizi Polsat, výměnou požadoval finance pro stranu, pro sebe post ředitele Polsatu a pro Millera pozitivní pokrytí ze strany Gazety Wyborczy. Odvolával se na Millera a na „držitele moci“ ve státě.

Miller popřel, že by o Rywinově nabídce něco věděl, dokonce zprvu souhlasil se vznikem speciální vyšetřovací komise složené z poslanců Sejmu, což později označil za chybu (Janik 2010: 93-94). Odhalení komise mířící do nejvyšších pater strany způsobilo další, tentokrát dramatický pokles podpory vlády a samotného Millera – v říjnu 2003 mu

¹³ Politická reprezentace této menšiny je osvobozená od pětiprocentního prahu.

¹⁴ Akcesní referendum se konalo 7. a 8. června, pro vstup se vyslovilo 77,45 procent voličů při účasti 58,88.

v průzkumu CBOS důvěřovalo 17 procent Poláků, téměř stejně jako hlavní postavě skandálu Rywinovi¹⁵. Millerovo působení vyvolávalo stále větší tenze i uvnitř SLD, což vedlo k sérii personálních změn, které ale problémy neřešily, naopak vzbuzovaly další nelibost u spolustraníků.

Na jaře 2004, rok po odchodu PSL z vlády, situace ve straně gradovala. K demisi Millera vyzývali eminentní představitelé postkomunistického tábora jako József Oleksy nebo Marek Bobrowski. Na stranickém kongresu v březnu téhož roku Miller odstoupil z čela SLD a byl nahrazen Krzysztofem Janikem. Během kongresu skupina deseti členů včetně Bobrowského vystoupila s ostrou kritikou vládní politiky a seznamem požadavků ohledně dalšího směřování strany. Pro ně nezískali podporu většiny, která je považovala za příliš radikální. V dubnu proto vznikla odštěpením od SLD nová sociálnědemokratická strana SdPL.

Dne 26. března 2004 Miller oznámil, že rezignuje na úřad premiéra den po vstupu země do Evropské unie, tedy 2. května. Paralelně se s krizí potýkal i nyní jediný koaliční partner SLD, Unie Práce, odkud odešel místopředseda Tomasz Nałęcz do SdPL, změna proběhla také na pozici předsedy UP, kterou se v reakci na Millerovu avizovanou rezignaci stala Izabela Jaruga Nowacka, jež nahradila místopředsedu vlády Marka Pola.

Poslední měsíce Millerovy vlády už koalice nedokázala vykročit mimo zajetou trajektorii rozkladu. Objevovaly se další skandály – z těch větších stojí za zmínku starachowická aféra, která odhalila propojení vysoce postavených politiků SLD a lokálních mafií, nebo dění kolem PKN Orlen a – pro Poláky citlivé otázky – ruského plynu a s tím souvisejícího vlivu ruských lobbistů. Polská společnost v té době prožívala hlubokou deziluzi z politiky a institucí obecně. Za nejzkorumpovanější byly v průzkumech považovány politické strany, soudnictví a státní úřady. Tehdy se rodila živná půda pro ideu „čtvrté republiky“ oproštěné od škodlivých resentimentů a personální kontinuity s obdobím před pádem totality.

Bezprostředně po oznámení demise vlády vystoupila opozice s požadavkem konání předčasných voleb. Zde je na místě představit si mechanismus vzniku a obměny vlád v polském politickém systému dotčeného období. Premiéra nejprve navrhuje prezident, v premiérově gesci je složení vlády. Prezident jmenuje vládu do 14 dnů od ustavující schůze nového Sejmu, je-li po volbách, nebo od přijetí demise předchozí vlády. Vláda má lhůtu 14 dnů od svého jmenování na to, aby předstoupila před Sejm a získala důvěru.

¹⁵ Rzeczpospolita, 30. října 2003

Votum důvěry je udělováno absolutní většinou hlasů za přítomnosti alespoň poloviny všech zvolených poslanců. Pokud pokus selže, je to v druhém kroku Sejm, kdo namísto prezidenta navrhuje premiéra, načež hlasuje o jím sestavené vládě za totožných podmínek jako napoprvé. V případě udělení důvěry prezident musí vládu jmenovat, pokud však vláda důvěru opětovně nezíská, vrací se pravomoc jmenovat premiéra k prezidentovi. Dochází k opakování prvního postupu, přičemž tentokrát stačí k udělení důvěry prostá většina. Není-li ani třetí pokus úspěšný, prezident rozpouští parlament a vyhlašuje předčasné volby. (Kubát 2005).

Prezident Kwasniewski Millerovu demisi přijal, a ještě téhož dne jmenoval premiérem a sestavením nové vlády zmocnil Marka Belku, člena SLD a ministra financí z let 2001-2002, navzdory jeho nejednoznačné podpoře uvnitř strany. V Belkově vládě byli hojně zastoupeni nestraníci, mezi ministry tvořili většinu. Hlasování o novém maršálkovi z řad SLD Józefovi Oleksym mělo být zkouškou podpory pro Belku, ale tato logika nezafungovala, neboť Oleksy prošel o jediný hlas jen díky absenci velkého množství poslanců opozice.

Poté, co Belkova první vláda 14. května 2004 nezískala důvěru přesvědčivým poměrem hlasů 188 za, 262 proti, přijal Kwasniewski její demisi a v souladu s ústavou pověřil Marka Belku vykonáváním pravomocí do doby, než bude jmenována vláda nová. Po vypršení dvoutýdenní lhůty, v níž právo na výběr předsedy vlády nebylo Sejmem využito, prezident 11. června 2004 opět jmenoval premiéra Belku a jím vybrané ministry. Oproti prvnímu kabinetu došlo k jediné personální změně, a to v čele ministerstva zdravotnictví, nejproblematictějšího resortu, jehož obsazení bylo za Millerovy vlády častým předmětem sporů. Obecně bylo v Belkově vládě méně členů SLD, více prezidentových loajalistů a bezpartijních ministrů.

Rozlišování první a druhé Belkovy vlády má smysl spíše v teoretické rovině; mezi oběma vládami byla personální, politická i programová kontinuita, první kabinet navíc vládl většinu času v demisi, z čehož vyplývala jeho zdrženlivost při tvorbě politik. K tomuto pojetí se kloní nejen někteří politologové, ale i sám premiér Belka obě vlády pojímal jako jeden celek. (Chmaj 2006: 258) Při druhém hlasování 24. června 2004 Belkova vláda důvěru Sejmu získala, když ji podpořila prostá většina přítomných poslanců, mimo jiné SdPL.

Hrozba předčasných voleb byla tedy zažehnána, ale Belkův rok se nesl hlavně ve znamení technokratické administrativy; naděje prezidenta Kwasniewského, že pod jeho

patronátem vznikne nový liberálně-levicový blok¹⁶, Belka nikdy nenaplnil. Bez velkého zájmu veřejnosti a médií proběhly první volby do Evropského parlamentu, v nichž zvítězila opoziční Občanská platforma následovaná Ligou polských rodin kandidující s euroskeptickým programem.

Na třetím místě se ocitlo Právo a spravedlnost, dále v tomto pořadí: Sebeobrana, SLD-UP, vzkříšená Unie svobody, PSL a tři mandáty nakonec získali i odštěpenci SdPL. Výsledek voleb byl navzdory rekordně nízké účasti 20,87 % oprávněných voličů předzvěstí úpadku SLD. Vítězství Občanské platformy zase povzbuzovalo dojem, že v plánované koalici s Právem a spravedlností, kterou už obě strany testovaly na lokální úrovni od místních voleb v roce 2002 a pro kterou se již zažil výraz POPiS, bude hrát prim.

4.2. Parlamentní volby 2005

Poprvé od roku 1989 se měly parlamentní a prezidentské volby konat v ten samý rok. Vytyčení přesného data záviselo na rozhodnutí prezidenta Kwasniewského v případě parlamentních voleb a maršálka Włodzimierze Cimoszewicze¹⁷ v případě prezidentských. Ekonomické důvody a předpoklad ohledně volební účasti, která byla dosud vždy vyšší v prezidentských volbách (viz tabulka č.1), nahrávaly sjednocení data. Pro vládní levici, která si dělala naděje alespoň na obsazení úřadu prezidenta, se nejlevnější a nejlogičtější varianta jevila ve světle průzkumů nevhodně, a tak její představitelé rozhodli, že volby rozdělí a ponechají mezi nimi dvoutýdenní odstup. Volby do Sejmu a Senátu se měly konat 25. září a prezidentské volby 9. října, respektive 23. října v případě druhého kola. (Dudek 2016: 529)

Toto rozhodnutí mělo dalekosáhlé důsledky. Podpořilo vnímání parlamentních voleb jako pouhé „generálky“ před prezidentskými. Zároveň po parlamentních volbách nemohlo dojít ke stabilizaci situace a zmírnění rétoriky ve snaze najít přijatelný koaliční kompromis, když zde zůstával silný stimul prezidentských voleb a probíhající drsné kampaně; to mělo nakonec signifikantní vliv na povolební vyjednávání a celý pozdější vývoj.

Pro účely této práce se chceme obšírněji zabývat volbami parlamentními, jimž se však v předmětné době dostávalo relativně málo pozornosti ve srovnání s prezidentskou volbou. Přestože se Polsko dnes řadí jednoznačně mezi demokracie parlamentního typu,

¹⁶ Byc patronem lewicy, Rzeczpospolita 2. září 2004

¹⁷ Jeho předchůdce Józef Oleksy mezitím odstoupil v důsledku lustračního skandálu.

primární zájem veřejnosti i médií se od počátku koncentroval na volbu prezidenta. Prezidentská kampaň byla emotivní, osobnosti kandidátů umožňovaly soustředit se na personálie. Parlamentní se nesla v méně agresivním tónu a vyostřovala se až ke konci.

Skutečnost, že volby do Sejmu a Senátu stály ve stínu, se – vedle všeobecné deziluze – podepsala na volební účasti, vůbec nejnižší v parlamentních volbách od roku 1989, pokud nepočítáme druhé kolo polosvobodných voleb 1989, které přilákalo k urnám jen 25,31 procent oprávněných voličů (viz tabulka č.2). Pro Polsko do té doby netypický souběh voleb se promítal i do vystupování stran. Nejsilněji se to projevilo v případě Práva a spravedlnosti, jejíž předseda Jarosław Kaczyński přislíbil, že se neujme úřadu premiéra, aby tak neoslabil šance svého bratra-dvojčete Lecha Kaczyńskiego ucházejícího se o prezidentský úřad – možnost koncentrace moci ve státě do rukou dvou bratří mohla na Poláky působit negativně; rovněž v průběhu kampaně Jarosław vystupoval méně aktivně (Piasecki 2018: 185).

Dlouho před volbami bylo zřejmé, že rozložení sil v parlamentu se zrcadlově překlopí, když popularita vládní levice řadu měsíců atakovala rekordně nízké hodnoty. Postkomunistický tábor, jehož dominance po roce 2001 byla částí opozice vnímána i jako facka transformaci a radikálního rozchodu se „sociálními jistotami“ v 90. letech (Musialek 2019: 5), měl být nahrazen táborem post-solidaritním vzešlým ze Solidarity v době, kdy byla masovou protivahou režimu. Dvě hlavní síly na pravici – Občanská platforma a Právo a Spravedlnost – měly vedle post-solidárního zázemí společné i to, že vyrostly na kritice SLD.

Protože se vůči SLD ale vymezovaly vlastně všechny politické obce a SLD oslabená o UP, která se fakticky rozpadla¹⁸, oscilovala několik měsíců na samotné hranici vstupu do Sejmu, bylo jasné, že se rýsuje nová linie střetu. Favoritem průzkumů byla do dubna 2005 Občanská platforma, jejíž podpora se pohybovala mezi 20 a 30 procenty. Až v dubnovém průzkumu deníku Rzeczpospolita byl poprvé zaznamenán lepší výsledek Práva a spravedlnosti.

Strany se v té době nemohly konfrontovat na kulturně-náboženské linii, neboť obě kladly důraz na hodnoty jako tradice, rodina a náboženství, obě strany také měly ve svých řadách mnoho bývalých členů postkomunistické opozice, a tak ani postoj k (post)komunismu nehrál oproti minulosti velkou roli (Musialek 2019: 8). K vymezení v těchto otázkách došlo až později, čemuž se tato práce bude ještě věnovat, jakož i

¹⁸ V roce 2005 kandidovala – neúspěšně – na kandidátkách SdPL.

příčinám zlomu.

Naopak rozdílné pohledy měly strany v hospodářské oblasti. Občanská platforma obhajovala klasicky liberální ekonomické postoje, malý stát, volný trh, rovné daně. „Společenský řád by měl být chráněn silou rodiny, náboženských a politických institucí (...) ekonomice ale svědčí svoboda a konkurence.“¹⁹ Právo a spravedlnost zastupovalo zájmy poražených transformace, zdůrazňovalo, že „z hospodářského růstu musí těžit všichni Poláci, ne pouze malá skupina nejbohatších“.²⁰ Oponovalo rovné dani, poukazovalo na nedokonalost tržních mechanismů – zásahy do ekonomiky jsou přípustné a někdy nezbytné pro realizaci společenské vize.

Není proto překvapivé, že právě na ekonomických otázkách se strany, které dosud jednoznačně směřovaly k budoucí koalici (Dudek 2016: 531), profilovaly vůči sobě navzájem. Agresivnější postup zvolilo Právo a spravedlnost, zaostávající za PO i nadále ve většině průzkumů. Na svého největšího konkurenta zaútočilo sérií sugestivních televizních spotů, z nichž nejvýraznější byl ten s ledničkou, ze které po zavedení úsporných opatření mizely potraviny.

Štáb PO byl ofenzivou PiS zaskočený a na motiv prázdné ledničky nedokázal vhodně marketingově reagovat. Straně nepřispěl ani fakt, že právě hospodářská politika byla tím, co ve své kampani akcentovala nejsilněji – nezbylo jí proto nic jiného, než své reformy stále znovu obhajovat a vysvětlovat, co budou pro různé společenské vrstvy znamenat, zatímco PiS se mohlo zaměřovat i na jiná témata – boj proti korupci nebo bezpečnostní politiku. V té době vzniklo jedno z řady dělení polské společnosti: zatím na Polsko [ekonomicky] liberální, reprezentované PO, a Polsko solidární, zastupované PiS.

K idejím solidárního Polska se v kampani přihlásila také Liga polských rodin, která ale nerealisticky podmiňovala (a později i vylučovala) koalici s PiS – mezi podmínkami spolupráce původně zmiňovala omluvu za kulatý stůl, privatizaci, podporu války v Iráku a za vstřícný postoj k EU, na což představitelé PiS reagovali tak, že je to nezajímá, protože jejich zamýšleným koaličním partnerem je PO. LPR striktně odmítala účast v koalici s PO. Vedle nacionalistické a euroskeptické LPR, povzbuzené druhým místem v evropských volbách o rok dříve²¹, si ambice na dobrý výsledek dělala také Sebeobrana, která zvláště v letech 2003 a 2004 obsazovala v průzkumech stabilně druhé místo, než se tam posunulo

¹⁹ Program PO *Państwo dla obywateli*, str. 7

²⁰ *Prawo i Sprawiedliwość. Program 2005*, str. 11.

²¹ Pro nízkou účast (číslo) ne nutně vypovídající.

Právo a spravedlnost. Ačkoliv Sebeobrana bývá občas i v politologické literatuře označována za agrární stranu a skutečně vzešla z kruhů zemědělských odborových svazů, někteří autoři jako Bronisław Wildstein upozorňují, že jde o zkreslený pohled, protože podporovatelé Sebeobrany se rekrutovali více z malých měst než z venkova a jednalo se o typické oběti transformace – neúspěšné drobné podnikatele a nezaměstnané. Nejvyšší podíl venkovských voličů – až 70 procent – vykazovala PSL (Kubát 2005: 130) přičemž tito lidé se od voličů Sebeobrany lišili v některých dalších socioekonomických ukazatelích.

V parlamentních volbách 25. září 2005 zvítězilo Právo a spravedlnost se ziskem 27 procent a 155 mandátů. Při relativně nízké voličské účasti hrálo roli i to, že nejvyšší byla v regionech, kde se PiS dařilo a vice versa – k urnám přišlo nejvíce lidí v mazovském, malopolském, pomořském a podkarpatském vojvodství. Naopak nejméně v opolském, varmijsko-mazurském a libušském. PiS svůj procentní zisk z voleb 2001 více než zdvojnásobilo.

Na druhém místě se umístila Občanská platforma s 24,14 procenty, což znamenalo 133 mandátů. Do Sejmu pronikly ještě další čtyři formace – třetí Sebeobrana s 11,41 procenty mohla počítat s 56 poslaneckými křesly. Čtvrté SLD se s mladým, minulostí nezatíženým lídrem Wojciechem Olejniczakiem²² a podporou prezidenta Kwasniewského podařilo zabránit nejhoršímu a s historicky nejnižším výsledkem 11,31 procent brala 55 mandátů. Liga polských rodin zklamala vlastní očekávání – 7,97 procent a 34 mandátů. Mnoho důvodů k radosti neměla ani PLS se ziskem 6,96 procent a 25 poslanců. Ve volbách do Senátu nejlépe uspělo PiS, získalo téměř polovinu všech mandátů – 49, dále PO s 34 mandáty, sedm reprezentantů LPR, tři Sebeobrany, dva z PSL a pět nezávislými kandidáty. SLD volby do Senátu pojal jako odkládiště stranických struktur spojených s nepopulární vládou²³ a nezískalo žádný mandát.

Výsledky voleb byly šokem pro představitele PO, kteří si krátce před začátkem voleb vstříc nejnovějším průzkumům uvědomili, že opravdu mohou s PiS prohrát a snažili se mobilizovat své příznivce prostřednictvím SMS. V plánované koalici PO-PiS se počítalo s PO jako se silnějším uskupením, ale výsledky voleb způsobily, že měla sehrát roli slabšího partnera. (Dudek 2016: 537). Bezprostředně po volbách obě strany zasedly k vyjednávání a už 27. září Jarosław Kaczyński oznámil jméno kandidáta PiS na premiéra – nebyl to on, nýbrž nepříliš známý, umírněný Kazimierz Marcinkiewicz. Politiky PO jeho

²² Jako vůbec první předseda strany neměl komunistickou minulost.

²³ Kandidovali namátkou Józef Oleksy, Longin Pastusiak, Marek Dyduch.

nominace podráždila, vnímali ji jako trik, který měl pouze umožnit Lechu Kaczyńskému stát se prezidentem.

Tabulka č.1

Prezidentské volby	Účast
1990	60,63 % (druhé kolo 53,40 %)
1995	64,70 % (druhé kolo 68,23 %)
2000	61,12 %
2005	49,74 % (druhé kolo 50,99 %)

Tabulka č.2

Parlamentní volby	Účast
1989	62,70 %
1991	43,20 %
1993	52,13 %
1997	47,93 %
2001	46,29 %
2005	40,57 %

4.3. Prezidentské volby

Do poloviny června byli hlavními favority prezidentského volby Zbigniew Religa a Lech Kaczyński. Ve snaze oslovit nacionalistické a nábožensky orientované voliče, na něž se v kampani zaměřovali také kandidát Ligy polských rodin Maciej Giertych (odstoupil již před prvním kolem a podpořil Kaczyńského)²⁴ a nezávislý Janusz Korwin Mikke, přistoupil Kaczyński jako varšavský primátor k zákazu pochodu sexuálních menšin, takzvané Parady Rownosci, centrem Varšavy. Pochod se uskutečnil navzdory zákazu, ale Kaczyńského rozhodnutí podpořilo 55 procent dotazovaných, proti bylo jen 34 procent.²⁵ Změna nastala poté, co kandidaturu 28. června 2005 oznámil maršálek Sejmu a někdejší

²⁴ Otec lídra LPR Romana Giertycha.

²⁵ Průzkum PBS, Gazeta Wyborcza 11. června 2005

premiér Włodzimierz Cimoszewicz S prezidentskými volbami už zkušenost měl – kandidoval v první přímé volbě v roce 1990, kdy získal 9,2 procenta hlasů a nepostoupil do druhého kola. Cimoszewicz²⁶ byl jedinou nadějí SLD na získání alespoň prezidentského křesla. Průzkumy také dávaly značné šance první dámě, populární Jolantě Kwaśniewské, která kandidaturu odmítla, ale stala se šéfkou Cimoszewiczovy kampaně a v rozhovoru pro *Gazetu Wyborczu* slibovala, že Cimoszewiczova prezidentura „by byla ve stejném duchu“, jako ta jejího muže.

Nástup Cimoszewicze byl velkolepý, bezprostředně po oznámení kandidatury se ocitl mezi favority, nicméně vedl především k neutralizaci ostatních kandidátů levice a středu, Marka Borowského i Zbigniewa Religy (Dudek 2016: 531). Cimoszewicz v září překvapivě odstoupil kvůli podezřením ze skandálů spojených s akciovými obchody – aféra PKN Orlen.

Faktem je, že kauza Orlenu Cimoszewicze reálně poškodila, v létě se na něj začal dotahovat dosud málo favorizovaný Donald Tusk. Nakrátko se v čele průzkumů ustálila trojice Kaczyński, Tusk, Cimoszewicz. Vzestup Tuska a rezignace Cimoszewicze přinesly problémy pro kandidáta PiS, které ještě zesílily odstoupením Zbigniewa Religy vyjadřujícího podporu Tuskovi. Kaczyńského štáb plánoval proti Cimoszewiczovi emotivní kampaň založenou na souboji dvou známých narativů: solidaritního a postkomunistického.

Novotou byl koncept IV. republiky, který poprvé definoval konzervativní filosof Rafal Matyja ve své eseji v roce 1998. Matyja argumentoval, že „třetí republika“ vznikla na troskách institucí starého režimu a nenáleží jí právní ani morální legitimita. Polsko potřebuje hlubokou vnitřní proměnu zahrnující reformu tajných služeb, finančního a daňového systému, přísný antikomunismus, očistu politiky a soudnictví od osob spojených s minulým režimem²⁷.

Příznivci IV. republiky původně netvořili jednolitou politickou masu. K pojmu se v přeneseném smyslu jako k „rozchodu se tím, co je dnes špatně“ začalo v období vlády postkomunistické levice hlásit vícero osob, z nichž některé nepatřily do konzervativního tábora (např. Paweł Śpiewak). Z politických stran se s konceptem identifikovalo PiS, PO i PSL, avšak nejvíce byl zdůrazňován představiteli PiS. Strana jej zahrнула do nového návrhu ústavy a svůj program nazvala „IV. republika – Spravedlnost pro všechny“. (Czajka

²⁶ Byl členem SLD, rozhodl kandidovat jako nezávislý s podporou SLD.

²⁷ Rafal Matyja: *Obóz IV Rzeczpospolitej*, 1998.

2013: 58).

Jestliže byl Cimoszewicz ideálním reprezentantem postkomunistického tábora a jím ovládané třetí republiky, na Donalda Tuska se tato metrika aplikovat nedala – s bratry Kaczyńskými ho spojovala antikomunistická minulost a politici PO se ústy kandidáta na premiéra Jana Maria Rokity hlásili i ke konceptu IV. republiky, ač poněkud méně entuziasticky. K vymezení se sloužilo hlavně nové dělení na Polsko liberální a Polsko solidární, přičemž pojem liberální – byť v ekonomickém smyslu – nebudil v polské společnosti nejlepší asociace.

To se změnilo po prvním kole, v němž zvítězil Donald Tusk se ziskem 36,33 procent hlasů následovaný Lechem Kaczyńským s 33,10 procenta. Třetí a čtvrtý v pořadí Andrzej Lepper a Marek Borowski získali 15,11, respektive 10,33 procent. Nikdo z dalších osmi kandidátů nepřekročil ani dvě procenta. Protože pro postkomunistický a středový tábor se jevil jako přijatelnější kandidát Tusk a naopak v souboji o „národně-katolického voliče“ nemohl s Kaczyńským vyhrát, nezbylo mu než se o elektorát Cimoszewicze potažmo Borowského ucházet i zmírněním antikomunistické rétoriky a smířlivým postojem k „třetí republice“.

Jelikož se Tusk v průběhu kampaně setkal s kandidátkou CDU na kancléřku Angelou Merkelovou a PO zdůrazňovala potřebu blízkých vztahů s Německem²⁸, vystoupil člen PiS a toho času člen štábu Lecha Kaczyńského Jacek Kurski před druhým kolem s obviněním, že dědeček Donalda Tuska byl ze své vůle²⁹ ve Wehrmachtu, což údajně mělo mít vliv na proněmecké postoje jeho vnuka. Józef Tusk byl ke službě v německé armádě jako mnoho polských Kašubů přinucen. Kaczyński se Tuskovi za Kurského nařčení v televizní debatě omluvil, vyloučil jej nejprve ze svého štábu, o dva dni později byl vyloučen i ze strany³⁰, už tak vyhrocené atmosféře mezi PO a PiS to nepřidalo. Na druhé straně byla podobně „eticky problematická“ konference poslankyně PO Hanna Gronkiewicz-Waltzové ve varšavském hospici pro onkologické pacienty, kde mezi umírajícími lidmi brojila proti Kaczyńskému s obviněním, že jako primátor nedbal o zařízení tohoto typu.³¹

²⁸ Program PO 2005, str. 25

²⁹ „... zgłosił się na ochotnika do Wehrmachtu“

³⁰ Po volbách bylo toto rozhodnutí zrušeno a Kurski se do strany vrátil.

³¹ Štáb PiS počítal, že Varšava za Kaczyńského vedení vydala na hospice – v relativních i absolutních číslech – více peněz než samosprávy PO v Poznani a Gdaňsku.

Po druhém kole nezůstalo PO z původní vize „premiér Rokita, prezident Tusk“, kterou ještě před měsícem favorizovaly průzkumy, nic. Lech Kaczyński vyhrál nad Donaldem Tuskiem v poměru 54,04 ku 45,96 %. Jestliže mezi výtky vůči Lechovi od začátku patřilo, že je loutkou dominantnějšího dvojčete Jarosława, první věta prezidenta-elekta směřovaná k bratrovi: „Pane předsedo, hlásím splnění rozkazu!“ marketingovou zkázu dokonala.

5. Analytická část

V této části budu aplikovat teorie koalic představené v teoretické části na situaci po volbách 2005. Vzhledem k slabému postavení Senátu a jeho zanedbatelnému vlivu na exekutivu, o němž již byla řeč v kapitole Polský politický systém, budu pracovat výhradně s rozdělením mandátů v dolní komoře parlamentu, tedy v Sejmu. Z důvodu logické posloupnosti práce bude nejprve rozebrána ideová vzdálenost stran a varianty vlád, až poté povolební situace a vzniklé kabinetu Marcinkiewiczze a Kaczyńského, na něž bude opětovně aplikována teorie koalic.

5.1. Relevantní politické strany

Pro páté funkční období Sejmu (*Sejm Rzeczypospolitej Polskiej V kadencji*) jsou charakteristické dvě dominující strany, které společně disponují pohodlnou většinou, nevytvoří však jednobarevnou vládu. Další strany lze z hlediska vytváření koalic označit za relevantní, protože kolem žádné z nich nevznikl vysloveně „sanitární koridor“. Ve volbách protestní elektorát a v parlamentu znaky antisystémovosti³² vykazovala Sebeobrana a Liga polských rodin, ale už předchozí menšinové levicové vlády Millera a Belky někdy spoléhaly na výpomoc Sebeobrany a obě strany (LPR i Sebeobrana) podpořily v druhém kole prezidentských voleb Lecha Kaczyńského, což můžeme považovat za zárodky budoucí spolupráce. Představitelé PO v té době upozorňovali na vznik „alternativní koalice“. (srov. Chmaja 2006: 278)

Vnímání pravice a levice se v Polsku odvíjí více od postoje k národním a křesťanským tématům a ke komunistické minulosti než k ekonomickým otázkám, striktní zařazení stran na pravolevé ose je proto problematičtější. Zkusím strany vymezit alespoň z hlediska nejdůležitějších konfliktních linií dle Lijpharta. Jednotlivé strany rovněž kladly ve svém vystupování na různé linie různě velký důraz. V socioekonomické orientaci stran hraje roli vztah k ekonomické transformaci a k některým kontroverzním reformám první poloviny 90. let, především k Balcerowiczově³³. I strany řazené k pravici jako Právo a spravedlnost jsou velmi kritické k jejím dopadům na život nižších vrstev, mezi něž řadí

³² Dle vymezení Giovanniho Sartoriho v knize *Strany a stranické systémy*. Na antisystémový charakter LPR neapanují jednoznačné názory. Existence dvou antisystémových parlamentních stran by znemožnila definici polského systému té doby jako umírněného multipartismu, jehož znaky jinak naplňuje.

³³ Leszek Balcerowicz (nar. 1947) – polský ekonom, politik, bankéř. Ministr financí ve vládách Tadeusze Mazowieckého (1989–1991), Jana Bieleckého (1991) a Jerzyho Buzka (1997–2000). Jeho rozsáhlé reformy známé pod názvem Balcerowiczův plán jsou vnímány částí spektra negativně.

vysokou nezaměstnanost, emigraci atd. V socioekonomické oblasti také nacházíme největší rozdíly mezi PiS a PO té doby, ale jak už bylo řečeno, toto dělení není v Polsku primární a jeho hypertrofovaný význam před volbami 2005 lze vysvětlit Luebbertovou teorií, že dvě nejpodobnější strany se od sebe usilují odlišit.

Štěpení stát-církev je v Polsku velmi výrazné. Z relevantních stran sekulární až antiklerikální proud reprezentoval pouze Svaz demokratické levice. Na opačné straně spektra stála Liga polských rodin, která svou rétoriku opírala o silné postavení církve ve státě a měla podporu nábožensky založených voličů, v čemž se lišila od Sebeobraný populární mezi sekulárnějšími voliči. Ostatní strany akcentovaly význam náboženství pro polskou společnost a vztah k církvi a Bohu byl zdůrazňován i v osobní prezentaci politiků, například Donald Tusk si po 27 letech od civilního svazku vzal v průběhu prezidentské kampaně svou manželku i církevně.

Na ose město-venkov neexistuje jednoznačný reprezentant města, ale obyvatelé větších měst tvořili páteř elektorátu Občanské platformy. Podpora PiS byla rozmístěna rovnoměrněji mezi všechny typy osídlení. Venkov s nadpoloviční většinou venkovských voličů zastupuje PSL, relativně vysoký podíl venkovských voličů měla i Sebeobrana. Další v Polsku významné dělení dle poměru k totalitní minulosti už bylo nastíněno v předchozích kapitolách.

5.2. Geneze a prezentace stran

V této podkapitole alespoň stručně přiblížím to, jak se strany prezentují, kam samy sebe v rámci politického spektra řadí a z jakého prostředí vzešly. Vycházím ze stranických programů, všeobecně dostupných informací, průzkumů agentury CBOS, novinových článků (především deníky Gazeta Wyborcza a Rzeczpospolita) a z odborné literatury. Strany řadím sestupně dle jejich zisku v parlamentních volbách. Některé informace z předchozích kapitol se mohou opakovat, cílem je poskytnout ucelenější pohled na stranický systém po roce 2005.

Právo a spravedlnost

Strana vznikla 13. června 2001 poté, co bratři Kaczyňští opustili stranu (dle minimální definice) Volební akce Solidarita (AWS), v jejíž vládě s Unií Svobody (UW) byl Lech Kaczyński ministrem spravedlnosti. Strana se hlásí k solidaritním kořenům. První dva roky byl Lech předsedou, od roku 2003 je předsedou jeho dvojče Jarosław. Strana je

sociálně konzervativní a ekonomicky paternalistická, v seberepresentaci klade důraz na tradiční hodnoty, podporuje orientaci Polska na USA a NATO, a také členství v EU, byť zastává princip národního státu. V polském kontextu je považována za pravicovou, respektive pravicově-konzervativní.

Občanská platforma

Vznikla 19. ledna 2001, ale zaregistrována byla teprve 5. března 2002, stejně jako PiS vzešla z rozpadu AWS a UW. Je také řazena do postsolidaritního tábora. Prvním předsedou byl Maciej Płażyński, od roku 2003³⁴ Donald Tusk. V předmětném období zastávala konzervativní postoje v sociálních otázkách (proti legalizaci umělých potratů, zavedení registrovaného partnerství atd.) a ekonomicky liberální, sama se hlásí k liberálně-konzervativním názorům a k členství v evropské rodině křesťansko-demokratických stran. Podporuje hlubší integraci v rámci EU. V polském kontextu bývá označována jako liberální pravice, středo-pravice.

Sebeobrana RP

Založena v roce 1992 jako politický satelit Odborového svazu rolníků Sebeobrana. Od počátku používala svérázné způsoby prezentace, její předseda Andrzej Lepper byl několikrát trestně stíhán. Do parlamentu pronikla poprvé v roce 2001. Mezi voliči byli častěji, než u jiných stran zastoupeni nezaměstnaní a lidé s nižším vzděláním a příjmy, kteří ale v průzkumech vykazovali poměrně centristické názory. Sebeobrana se svou nekoherentní ideologií a neortodoxní formou vystupování reprezentovala frustraci z politického a ekonomického vývoje. Ideologie strany zahrnovala agrarismus, nacionalismus, „boj proti dravému kapitalismu“ nebo ekologii. Postoj k EU nebyl zcela jednoznačný a proměnlivý, ale strana působila více euroskepticky.

Svaz demokratické levice

Postkomunistická levicová strana, její počátek sahá do roku 1999, značná část členů dříve patřila k vládnoucí komunistické PZPR. K tomuto dědictví se SLD nehlásí, považuje se za moderní levicovou proevropskou stranu, byť z pochopitelných důvodů prosazuje shovívavý postoj k minulému režimu. Je ekonomicky levicová, na polské poměry sociálně liberální a proticírkevní, prosazuje světskost. Na pravolevé ose jednoduše

³⁴ Až do roku 2014.

umístitelná. Prvním předsedou byl Leszek Miller, poté značně proměnlivé, ve sledovaném období Wojciech Olejniczak.

Liga polských rodin

Vznikla v červnu 2001, jako společná volební kandidátka představitelů malých křesťansko-nacionalistických formací, část členů přešla i z AWS, výrazně konzervativní a euroskeptická, více než na ekonomiku orientovaná na kulturní témata, prosazující katolickou morálku a důraz na právo a pořádek (zvýšení trestních sazeb, zavedení trestu smrti). Protestní, ale s jiným druhem voličů než Sebeobrana – voliči LPR byli častěji spokojeni se svou ekonomickou situací, byli také mnohem religióznější. Podle průzkumu CBOS ze září 2005 *Charakterystyka potencjalnych elektoratów w wyborach parlamentarnych* měla LPR nejvyšší podíl příznivců, kteří navštěvovali bohoslužby „několikrát týdně“ (26 %). Lze ji označit za krajně pravicovou.

Polská lidová strana

Do současné podoby transformována na jaře 1990, předtím byla jako Sjedinená lidová strana součástí Národní fronty, část postsolidaritního tábora na ni proto hledí s podezřením. Má disciplinované voličstvo z venkova v poměrně fixním počtu, prezentuje se zastupováním zájmů rolníků. Kromě agrarismu se hlásí ke křesťansko-demokratické tradici. Je středová, ekonomickou orientací spíše nalevo vynahrazuje v kulturních tématech. Vhodná pro většinu koalic, koncentruje se na prosazení svého programu týkajícího se venkova.

Německá menšina

Na uskupení zastupující zhruba třisetisícovou německou menšinu se ve volbách nevztahuje pětiprocentní klauzule, mají tak v podstatě garantovaná křesla v Sejmu.

5.3. Varianty koalic po volbách 2005

Rozdělení mandátů

Volby do Sejmu 2005	
Právo a spravedlnost	155
Občanská platforma	133
Sebeobrana RP	56
Svaz dem. levice	55
Liga polských rodin	34
Polská lidová strana	25
Německá menšina	2
Celkem	460

Office-seeking theory

Minimální vítězné:

PiS + PO, PiS + SLD + SRP, PiS + SLD + LPR, PiS + SLD + PSL, PiS + LPR + SRP, PiS + PSL + SRP, PO + SLD + SRP, PO + SLD + LPR + PSL, PO + LPR + PSL + SRP

Nejnižší počet křesel:

PiS + SLD + PSL

Nejnižší počet členů:

PiS + PO

Policy-seeking theory a integrační přístup

Pravolevá osa

SLD	SRP	PSL	PO	PiS	LPR
-----	-----	-----	----	-----	-----

Koalici PiS a PO lze označit za *minimální vítěznou ideologicky propojenou*. Disponovala by celkem 288 poslanci, tedy 62,61 % mandátů. Spojuje dvě strany, které jsou si na pravolevé ose nejbliže. Nezahrnuje žádné nadbytečné členy a zajišťuje vládě bezpečnou legislativní většinu, o níž by však přišla odchodem jednoho subjektu – splňuje tak obě Rikerovy podmínky. Nejracionálnější volba z hlediska integračního přístupu (jak *office*, tak *policy-seeking*).

Koalice PiS, SLD a Sebeobrany by získala 266 křesel a 57,83 % mandátů. Splňovala by kritérium počtu členů, ale už nikoliv kritérium ideologické. Byla by

minimální vítěznou ideologicky nepropojenou, nikdy se o ní neuvažovalo – strany jsou příliš rozdílné, PiS a SLD rozdělují dvě základní štěpné linie, postoj k minulosti a k církvi. Společné body by mohly strany najít v ekonomické oblasti, tato hlediska ale polské politice nedominují. Totéž platí pro koalici PiS, SLD a LPR, která by získala 244 poslanců a 53,04 % mandátů, a pro koalici PiS, SLD a PSL, přestože by s 235 poslanci (51,09 %) nejlépe splňovala kritérium velikosti.

PiS, LPR a Sebeobrana (245 křesel a 53,26 %) také nesplňovala ideologické kritérium, avšak poněkud méně než koalice s přítomností SLD, proto se k ní PiS nakonec uchýlilo. Poslední variantou pro PiS byla koalice s PSL a Sebeobranou (236 a 51,30 %). Nabízely se ale i tři minimální vítězné s vyloučením vítěze voleb: PO, SLD a Sebeobrana (244 křesel) – nesplňuje ideologické kritérium; dvě kombinace o čtyřech členech: PO, SLD, LPR, PSL (247) a PO, LPR, PSL a Sebeobrana (248) – nesplněno ideologické kritérium a vysoký počet členů.

Velká koalice, menšinové vlády

Z velkých koalic se nabízela například varianta PiS, Sebeobrana, LPR a PSL (270) nebo, v případě zachování koalice největších stran, relativně ideologicky blízká PiS, PO a PSL (313). Není však jasné, co by to za dané situace stranám přineslo, kromě rozdrobování vládních funkcí a potenciální nestability. Jako menšinové vlády přicházely v úvahu hlavně jednobarevné kabinety PiS a PO s podporou exekutivních koalic. PiS byl však ve výhodnější pozici nejen vzhledem k vyššímu počtu mandátů, ale také díky prezidentovi ze stranických řad – protože prezident disponuje vetem přehlasovatelným pouze třípětinovou většinou, koalice bez PiS by musela k bezproblémovému prosazování svých návrhů ovládat 60 % mandátů plus jeden hlas, v přepočtu tedy minimálně 277 poslanců. Varianty menšinové vlády s vyloučením obou dominujících stran byly prakticky neuskutečnitelné.

5.4. Vláda Kazimiera Marcinkiewicze

Po prezidentských volbách se PiS a PO vrátili k vyjednávání o koalici. Vzájemné vztahy poškozené útočnou kampaní nevylepšil návrh PiS na obsazení ministerstev – nabídka sice byla paritní, ze šestnácti ministrů mělo PO získat osm, ale nebylo mezi nimi ministerstvo vnitra, spravedlnosti ani řízení tajných služeb, což vyvolalo další nespokojenost uvnitř PO a sérii vzájemného osočování přes média.³⁵ Potvrdilo se, že ne všechna ministerstva jsou pro strany rovnocenná, počet ministerstev má menší roli než jejich síla a význam pro stranu.

Poslední kapkou bylo hlasování o obsazení maršálka Sejmu. PO navrhovalo Bronisława Komorowského, ale PiS prosadil vlastního kandidáta Marka Jurka – využil přitom pomoc legislativní koalice složené z LPR, PSL a Sebeobranu. Jurek získal 256 hlasů, Komorowski pouze 133 od spolustraníků, poslanci SLD se rozhodli nepodpořit nikoho. Podobná situace se opakovala v Senátu, kde se zástupcům PiS nelíbil kandidát PO na vicemaršálka Stefana Niesiołowského. Místopředsedy se stali Ryszard Legutko a Krzysztof Putra z PiS a Maciej Płażyński, první předseda PO, ale ze strany odešel, do Senátu kandidoval jako nezávislý a v prezidentských volbách podporoval Lecha Kaczyńskiego. Další rozhovory už k ničemu nevedly, přestože ještě na konci října podporovalo vznik společné koalice 74 % respondentů³⁶.

Dne 31. října ještě prezident Aleksander Kwasniewski jmenoval menšinovou vládu Kazimiera Marcinkiewicze. Ministry za PiS doplnilo několik bezpartijních včetně osob blízkých PO jako neúspěšný prezidentský kandidát Zbigniew Religa. Tato náhlá vstřícnost už však nebyla politiky Platformy interpretována jako dobrá vůle a v Sejmu hlasovali proti udělení důvěry Marcinkiewiczově kabinetu. Vládu ale podpořilo 272 poslanců z PiS, Sebeobranu, LPR, PSL a pět nezařazených poslanců a důvěra jí byla udělena. Vytvoření menšinové vlády znemožnilo přes PO i PiS plánovanou změnu ústavy a tím i faktický vznik IV. republiky³⁷.

Další měsíce se nesly v duchu sblížování PiS zejména s LRP a Sebeobranou, obě menší strany však výměnou za stabilní podporu vlády v Sejmu začaly vznášet konkrétní požadavky na obsazení administrativy vlastními lidmi (Dudek 2016: 550). Kaczyński jednal o podpoře také s PSL, která však vykazovala menší entuziasmus účastnit se být tzv.

³⁵ Jan Rokita se v televizi obrátil na představitele PiS slovy: „Zvítězili jste, ale pomátli jste se. Není možné, aby PiS vládlo a PO vykonávalo zadané úkoly.“

³⁶ Gazeta Wyborcza 31. listopadu 2005

³⁷ Dnes se tento termín používá jen volně na označení dvouleté vlády PiS.

paktu stability, k jehož podepsání nakonec došlo v únoru 2006 mezi PiS, LRP a Sebeobranou. Protože fakticky nebyl dodržován, rozpadl se už o měsíc později a ve hře byl scénář předčasných voleb.

V dubnu 2006 PiS podepsal koaliční dohodu s předsedou Sebeobrany Andrzejem Lepperem a s Národním poslaneckým kruhem, který tvořili poslanci zběhlí z Ligy polských rodin Bogusława Kowalského. Předseda LPR Roman Giertych se vstupem do vlády otálel, pod vlivem dění ve straně, kterou opouštěli poslanci, ale 5. května vznikla většinová vláda PiS, LPR a Sebeobrany. V Sejmu disponovala 245 hlasy, Sebeobrana a LPR obsadili pro sebe klíčové rezorty, Andrzej Lepper se stal ministrem zemědělství a Roman Giertych školství. V červnu téhož roku podal Kazimierz Marcinkiewicz demisi, po dlouhotrvajících sporech mezi ním a oběma bratry Kaczyńskými, jak předsedou strany, tak prezidentem. Do čela nové vlády se postavil Kaczyński a světu se naskytl unikátní pohled – *twins semipresidentialism*.

5.5. Vláda Jaroslawa Kaczyńského

Vznik Kaczyńského vlády se obešel bez porodních bolestí, když kabinet v hlasování o důvěře 14. června 2006 podpořilo 240 poslanců, jinak se ale jednalo o velmi bouřlivých patnáct měsíců, a to i na do té doby nestabilní polské poměry. Zásahu na tom nesla značnou měrou Sebeobrana a její lídr, místopředseda vlády Andrzej Lepper. Už v září došlo na návrh premiéra k odvolání Lepera z vládních funkcí, hlavním důvodem byly spory kolem rozpočtu, Lepper také požadoval odvolání šéfa veřejnoprávní televize Bronisława Wildsteina.

Sebeobrana se přiblížila odchodu z koalice, na což část poslanců klubu reagovala odchodem do nově vzniklého Lidově-národní hnutí, kam se přesunuli i bývalí poslanci Ligy polských rodin dosud tvořící Národní parlamentní kolo. Lidově-národní hnutí mínilo podporovat vládu i po eventuálním odchodu Sebeobrany. Rozpad klubu Sebeobrany by možná pokračoval, pokud nedošlo ke zveřejnění nahrávky, na níž zástupci PiS nabízeli poslankyni Sebeobrany Renatě Beger aby výměnou za prebendy³⁸ vystoupila ze Sebeobrany a podporovala vládu. Po tomto skandálu se Lepper vrátil do obou vládních úřadů. Brzy následovaly další problémy pro obraz vlády, jako sebevražda bývalé ministryně Barbary Blidy během zatýkání kvůli korupci, nebo odchod principiálního

³⁸ Beger požadovala místo podsekretářky na ministerstvu zemědělství, zástupci PiS jí také nabídli pomoc s umořením směnky, kterou si Lepper zavázal své poslance, aby nevystupovali z klubu.

odpůrce potratů Marka Jurka z pozice maršálka i z poslaneckého klubu poté, co absolutní zákaz potratů neprošel Sejmem³⁹. jiného charakteru byla sexuální aféra týkající se opět Sebeobraný. Postupně několik žen tvrdilo, že výměnou za práci ve straně platilo sexem s jejími představiteli, mj. s Lepperem.

Osudnou se pro koalici stala korupční aféra na ministerstvu zemědělství, po níž prezident už podruhé odvolal Andrzeje Leppera, což vedlo k rozhodnutí jeho strany o vystoupení z koalice. Nakrátko jej zbrzdilo vytvoření aliance LPR a Sebeobraný pod názvem Liga a Sebeobrana jako reakce na klesající preference obou stran, nicméně když PiS nedodržel podmínku jmenování nového ministra zemědělství z řad Ligy a Sebeobraný, došlo 13. srpna 2007 k odchodu LPR a Sebeobraný z koalice a vláda se stala opět menšinovou. Nemohli už ale počítat s podporou žádné strany, a proto bylo jediným řešením vyhlášení rozpuštění Sejmu a vyhlášení předčasných voleb. Pokus Ligy a Sebeobraný o konstruktivní vyjádření nedůvěry a jmenování Janusze Kaczmarka premiérem nebyl úspěšný. Za zmínku stojí krok prezidenta, který odvolal všechny ministry dříve, než by jim mohla opozice vyjádřit nedůvěru v hlasování, aby je už po rozpuštění Sejmu opět jmenoval do funkcí. V tomto neusnáschopném stavu kabinet dovládl do předčasných voleb v listopadu 2007.

5.6. Komparace vlád

Z hlediska teorie koalic vznikla první vláda Kazimiera Marcinkiewicze jako jednobarevný menšinový kabinet. Zanikla změnou stranického složení vlády. Marcinkiewiczova druhá vláda byla minimální vítěznou ideologicky nepropojenou koalici PiS, LPR a Sebeobraný a zanikla demisí premiéra a s ním i vlády. První vláda Jarosława Kaczyńskiego vykazovala stejné složení a zanikla opět změnou složení vlády na jednobarevnou menšinovou.

Marcinkiewiczův první kabinet zpočátku vystupoval poměrně umírněně a konsensuálně, podle vlastních vyjádření v knižním rozhovoru s Michalem Karnowským a Piotrem Zarembou *Marcinkiewicz. Kulisy władzy* (2007) nejprve doufal, že by se vláda mohla opírat o podporu PO a PSL. Jako příliš autonomní ztrácel postupně důvěru Jarosława Kaczyńskiego. Koaliční vláda s LPR a Sebeobranou byla politicky nestabilní, naplno se v ní projevil antisystémový charakter Sebeobraný, navíc náchylné ke kompromitacím a skandálům všeho druhu.

³⁹ Polská legislativa umožňuje provedení umělého potratu v případě znásilnění či poškození plodu.

Všechny kabinetů se potýkaly se ve sledovaném období potýkaly se stejným problémem zajistit si politickou podporu – LPR a Sebeobrana využívaly svůj „vyděračský“ potenciál. Docházelo k jejich další fragmentaci, která je ovšem pro polský stranický systém typická a nikterak nevybočuje ze situace za vlády levice. Pojetí politických stran jako unitárních aktérů, jak je to běžné v rámci teorie koalic navazující na teorii her, v Polsku neodpovídá skutečnosti. Politika je velmi personalizovaná, předsedové strany musejí vyvíjet činnost i s ohledem na to, aby neztratili vnitrostranickou podporu nebo nezpůsobili rozpad strany.

Závěr

Je-li politika hra, pak je to hra plná překvapení. Tři taková překvapení stihla Poláky na podzim 2005. Právo a spravedlnost navzdory většině prognóz a očekávání veřejnosti i médií zvítězilo v parlamentních a prezidentských volbách a koalice známá už předtím jako POPiS (řazení není náhodné), o jejímž vzniku se téměř nepochybovalo, nevznikla. Nad zdánlivě racionálními důvody převážily personální zaujatost, šok z výsledku a neochota být slabším partnerem na straně jedné, hypertrofované mocenské ambice na straně druhé. Během několika týdnů se z „jistých“ koalicionářů stali největší političtí konkurenti, kteří dali vzniknout novému konfliktu, v jehož duchu se polská politika nese dodnes. Podobně i koalici s Ligou polských rodin a Sebeobranou více než ideologické rozdíly koalici destabilizovaly osobní animozity, nedisciplinovanost a antisystémovost partnerů.

Právo a spravedlnost neztratilo ze zřetele program „IV. republiky“, který však bez potřebné (ústavní) většiny nemohlo prosadit; uchylovalo se proto k různým kontroverzním opatřením, na něž nemělo dostatečné politické jištění, mělo opakovaně problém schválit rozpočet, některé projekty jako zavedení nového lustračního zákona rušil Ústavní soud. Čelilo odporu médií, nedařilo se mu vysvětlovat své personální postupy. Výměna ministrů, často veřejností oblíbených jako v případě ministra obrany Radka Sikorského, se týkala i nominantů PiS.

Za vlády došlo k politické marginalizaci obou menších stran koalice – ani jedna se v roce 2007 nedostala do Sejmu. Sebeobrana získala 1,53 % a Liga polských rodin 1,30 %. Právo a spravedlnost přejalo poměrně velkou část jejich elektorátu, pro PiS hlasovalo 44 % voličů LPR a 25,5 % voličů Sebeobrany z roku 2005. Strana tento elektorát absorbovala, přičemž se lze domnívat, že to mělo vliv na její další působení jako více prosociální a tradicionalistické. Trvalý úpadek levice přepóloval politickou scénu a Občanská platforma se posunula k více sociálně liberálním a sekulárním hodnotám, v polském kontextu „nalevo“.

Použitá literatura

DUDEK, Antoni. *Historia polityczna Polski 1989-2015*. Krakov: Znak 2016. ISBN 978-83-240-3468-0.

CHMAJ, Marek (red.). *Rządy koalicyjne w III RP*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie 2006. ISBN 83-7299-411-0.

JANIK, Krzysztof. *Lewica w III RP. Instytucjonalizacja i otoczenie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2010. ISBN: 978-83-7611-592-4

PIASECKI, Andrzej. *Wiek burzy i spokoju*. Wydawnictwo Naukowe PWN 2018. ISBN 978-83-011-9844-2

PISKORSKI, Mateusz. *Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej – między lewicą a agraryzmem*. In. *Partie i ugrupowania parlamentarne III. RP*. Toruń: Dom Wydawniczy Duet 2006. ISBN 978-83-8970-684-3

OLSZEWSKI, Edward, LESZCZYŃSKA, Krystyna. *Ruch socjaldemokratyczny w Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2010)*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej 2012. ISBN 978-83-7784-103-7

KARNOWSKI, Michał, ZAREMBA, Piotr, MARCINKIEWICZ, Kazimierz. *Marcinkiewicz. Kulisy władzy*. Warszawa: Prószyński i S-ka 2007. ISBN: 978-83-7469-596-1

KUBÁT, Michal. *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Nakladatelství SLON. 2005. ISBN 80-86429-46-6.

BALÍK, Stanislav. HAVLÍK, Vlastimil a kol. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5537-7.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál 2000. ISBN 978-80-262-0742-9.

LIJPHART, Arend. *Patterns of Democracy*. New Haven: Yale University Press 1999. ISBN 0-300-07893-5

LUEBBERT, Gregory. *Comparative Democracy: Policymaking and Governing Coalitions in Europe and Israel*. New York: Columbia University Press 1989. ISBN. 9780231062985

BUDGE, Ian, KEMAN, Hans. *Parties and democracy: Coalition formation and government functioning in twenty states*. Oxford University Press. 1993 SBN: 978-0-19-827925-9.

- DLOUHÝ Martin, FIALA Petr. *Úvod do teorie her*. 2. přepracované vydání, Praha: Oeconomica, 2009, 120 stran, ISBN 978-80-245-1609-7.
- ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri 1999. ISBN 8085983753
- RIKER, William H. *The Theory of Political Coalitions* [online]. 1962 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: <https://archive.org/details/RikerTheTheoryOfPoliticalCoalitions/>
- BALÍK, Stanislav. *Radniční koalice po komunálních volbách 2006 ve čtyřech okresech České republiky*. Central European Political Studies Review. [online]. 2008 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4407/6109#_ftn1
- KUBÁT, Michal, LEBEDA, Tomáš, KOPEČEK. „*Liga polských rodin a Sebeobrana – proč nevstupovat do Evropské unie?*“ [online]. 2002 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3891/5392>
- MUSIALEK, Pawel. *Postkomunismus – kapitola, která nechce skončit*. [online]. 2019 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: https://ikdp.cz/wpcontent/uploads/2019/02/Paper_postkomunismus_Musialek.pdf
- MCMENAMIN, Iain. *Semi-presidentialism and democratisation in Poland*. Working Papers in International Studies Series. Centre for International Studies, Dublin City University, Ireland. [online]. 2008 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: http://doras.dcu.ie/612/1/semi-presidentialism_poland_2008.pdf
- CZAJA, Marek. *IV Rzeczpospolita jako próba sanacji państwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013. [online]. 2019 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=282715>
- KLEPKA, Rafał. *Wizje państwa w programach wyborczych z 2005 r. Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości*. [online]. 2008 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/7679/Wizje_panstwa_w_programach_z_2005_r._PO_oraz_PiS.pdf?sequence=1

Teze závěrečné diplomové práce

Katedra politologie IPS FSV UK

Příjmení, jméno: Sulovská Lucie

Název práce: První vláda strany Právo a spravedlnost v letech 2005-2007

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Název práce v AJ: Law and Justice Party - first governmental term 2005-

Studijní obor: Politologie a mezinárodní vztahy (Bc.)

Semestr zadání: letní

Ak. rok podání: 2016/2017

Předpokládaný termín dokončení: LS 2018

Typ práce: bakalářská

Zdůvodnění výběru práce (max 2000 znaků):

Pro téma této bakalářské práce jsem se rozhodla na základě svého dlouhodobého zájmu o polskou politickou scénu, znalosti jazyka a reálií. Téma je dnes znovu aktuální, protože strana Právo a spravedlnost v posledních parlamentních volbách na podzim 2015 zvítězila, jako první strana od pádu komunismu získala absolutní většinu v Sejmu i Senátu a sestavila jednobarevnou vládu, jejíž některé kroky jsou předmětem vášnivé diskuse doma i v zahraničí. V této práci se chci věnovat problematice prvních dvou vlád Práva a spravedlnosti z let 2005-2007, nejprve menšinovému kabinetu Kazimierze Marcinkiewicze s podporou nestraníků a poté koalici tří stran s premiérem Jarosławem Kaczyńským. Toto období je charakteristické také tím, že ve volebním roce 2005 v prezidentských volbách zvítězil někdejší předseda strany a bratr-dvojče budoucího premiéra Jarosława Kaczyńského Lech Kaczyński. Budu se také věnovat vlivu koaličních partnerů na další vývoj stranické identity Práva a spravedlnosti, která od roku 2005, kdy poprvé zvítězila ve volbách, prošla jistými proměnami.

Předpokládaný cíl (max 1500 znaků):

Práce si klade za cíl sledovat a analyzovat politický vývoj v Polsku v letech 2005-2007 se zaměřením na stranu Právo a spravedlnost. Součástí práce bude také charakteristika strany a jejích koaličních partnerů a jejich zařazení do příslušné stranické rodiny; stručné obsažení situace před volbami a po volbách; formování první a druhé vlády a samotný způsob jejich vládnutí.

Výzkumné otázky:

- 1) Jak se na způsobu vlády projevila její forma (menšinová vláda, koaliční vláda)?
- 2) Jaký vliv měla na další charakter strany koalice s radikálnějšími uskupeními?

Metodologie práce (max 1500 znaků):

Metodou práce bude víceřadová studie, v níž budu zkoumat nejprve menšinovou vládu Práva a spravedlnosti a poté vládní koalici Práva a spravedlnosti s Ligou polských rodin a Sebeobranou.
Na základě analýzy obou vlád bude možné následně provést jejich komparaci a sledovat vývoj a jeho souvislost s dalšími aspekty.
Vycházet budu zejména z odborné literatury, monografií zaměřených na politický vývoj v postkomunistickém Polsku, politologických časopisů, dobového zpravodajství, stranických výstupů.

Základní charakteristika tématu (max 1500 znaků):

Právo a spravedlnost je polská sociálně konzervativní strana, která vznikla v červnu roku 2001. Jejím prvním předsedou byl v letech 2001 až 2003 Lech Kaczyński, od roku 2003 je jím nepřetržitě jeho dvojče a spoluzakladatel strany Jarosław Kaczyński. V parlamentních volbách v září 2005 strana zvítězila se ziskem 26,99 % hlasů a říjnu téhož roku se Lech Kaczyński stal polským prezidentem.
Strana se hlásí k polskému tradicionalismu a hodnotám zosobňovaným katolickou církví, jejíž silnou roli ve společnosti také podporuje. Již pro své programové směřování je strana v některých levicových a liberálních kruzích vnímána jako kontroverzní. Strana se také silně koncentruje na zúčtování s minulostí, jejímž prostředkem by měla být řádná a nekompromisní dekomunizace.
Zkušenost z let 2005-2007 stranu významně formovala a v jistém smyslu transformovala, protože absorbovala velkou část elektorátu svých tehdejších radikálních koaličních partnerů.

Předpokládaná struktura práce (max 1400 znaků):

1. Úvod
2. Volební rok 2005
 - a) Situace před volbami
 - b) Parlamentní volby
 - c) Prezidentské volby
- 3) Vláda Kazimierze Marcinkiewicze
- 4) Vláda Jaroslawa Kaczyńskiego
 - a) Charakteristika stran
 - b) Vývoj a vládní krize
 - c) Konec vlády a její hodnocení
- 5) Komparace vlád Marcinkiewicze a Kaczyńskiego
- 6) Závěr

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

DUDEK, Antoni. Historia polityczna Polski 1989-2012. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2013

Z KAZIMIERZEM MARCINKIEWICZEM ROZMAWIAJĄ MICHAŁ KARNOWSKI I PIOTR ZAREMBA. Marcinkiewicz: kulisy władzy. Warszawa: Prószyński i S-ka, 2007

KACZYŃSKI, Jarosław. Polska naszych marzeń. Wydanie I. Lublin: Akapit, 2011

MIGALSKI, Marek. Od silnego przywództwa do partii monocentrycznej, [w:] Prawo i Sprawiedliwość, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 24-55.

ANTOSZEWSKI, Andrzej. Transformacja polskiego systemu partyjnego po 2005 roku, „Athenaeum Political Science”, nr 19, 2008

WISZNIOWSKI, Robert. Obraz współczesnych partii politycznych (typologie i klasyfikacje) [w:] A. Kasińska-Metryka, M. Skawińska (red.), Oblicza współczesnej polityki. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005

KOZIELLO, Tomasz. EWOLUCJA POLITYCZNEJ RELEVANCJI LIGI POLSKICH RODZIN (2001–2010). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014

CZAJA, Marek. IV Rzeczpospolita jako próba sanacji państwa. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013

KOSC, Wojciech. Poland: In the Name of the Law, Self-Defense, and Family. Transitions Online, 2006

AUSTEN-SMITH, David – BANKS, Jeffrey: Elections, Coalitions, and Legislative Outcomes. The American Political Science Review, 82, 1988

Teze odevzdány dne: _____

_____ podpis studenta/-ky

Schváleno vedoucím práce dne: _____

Schváleno garantkou/koordinátorem oboru dne: _____

_____ podpis vedoucího práce

_____ podpis garantky / koordinátora oboru